

Lidia Kovalets, Taras Kovalets (Czerniowce)

Ukraiński pisarz Jurij Fedkowycz w świetle odnalezionych dokumentów archiwalnych i jego związków z Polską

W jednej ze swych prac Wiktor Szklowski zauważył, że dawniejsza literatura to nie tylko „rozważania”, to spuścizna o ponadczasowej wartości, zjawisko wyjątkowe, osobliwego losu historycznego¹. Podobny unikatowy status dziedzictwa klasycznego umożliwia liczne jego interpretacje, a więc także poszukiwanie nowych form związku z owym dziedzictwem, wyjście na nowe poziomy spostrzeżeń i wniosków. Hasło dawnych „ad fontes!” w tym kontekście wydaje się jednym z najbardziej skutecznych sposobów osiągnięcia statusu klasyki i w ogóle dostarczania nowej wiedzy. Ukraińska nauka literaturoznawcza, podobnie jak i nauka historyczna, także doświadcza stanu, który współczesny francuski filozof Jacques Derrida metaforycznie nazwał „archiwalną gorączką”. Archiwum z punktu widzenia Jacques’a Derridy w ogóle jest podstawą, na której opierają się wiedza, pamięć i władza, i ten obszerny już od dawna ogarniający ludzkość stan jest spowodowany, według uczonego, tym samym „niepohamowanym pragnieniem [*jej, ludzkości*] powrotu do swoich źródeł, tęsknotą za domem, nostalgią za powrotem do najbardziej archaicznego miejsca absolutnego początku”².

Naszym zdaniem, właśnie dokładne zbadanie materiałów archiwalnych o tym czy innym autorze uwolniłoby historię jego życia i twórczości od wielu domysłów, przypuszczeń, natomiast odkryłoby nowe tematy do analiz, nie mó-

---

¹ Шкловский Виктор Борисович. Из „Повестей о прозе”, <https://e-libra.ru/read/447193-iz-povestey-o-proze.html>, (dostęp: 1.02.2019).

² J. Derrida, *Archive Fever: A Freudian Impression*. Chicago 1996, p. 91.

wiąc o tym, że pomogłoby w kreowaniu takiej historii literatury, która znacznie bardziej odpowiadałaby rzeczywistości.

Jurij Fedkowycz (właśc. Osyp Dominik Hordyński de Fedkowicz) (1834-1888) w tym planie jest nadzwyczaj ciekawym obiektem rozważań; w literaturze ukraińskiej i powszechnej pozostawił wyraźny ślad jako oryginalny poeta, prozaik i dramaturg. Sztuka tłumaczenia, etnografia, edukacja narodu, życie społeczne na ziemiach halicko-bukowińskich w latach 1860-1880 też miały w nim nadzwyczaj aktywnego i twórczego pracownika. Właśnie z działalnością Fedkowycza, jej ruską (ukraińską) kulturalną dominantą, zmienił się status Bukowiny, wtedy prowincji Austrii; tutaj rozpoczęło się odrodzenie narodo-kulturalne, a pisanie, najważniejsze kryterium wartości każdego autora, dzięki swym wartościom artystycznym, humanistycznej treści, kolorytowi rodzimej przyrody oraz wyjątkowo głębokiemu indywidualizmowi stało się zjawiskiem nowatorskim. Właśnie Fedkowycz (jako artysta i człowiek) przyczynił się także do zjawiska, które miało miejsce w nowej literaturze ukraińskiej i które nazwano „zasadą indywidualności” („po raz pierwszy nadarza się okazja samorealizacji w całym parametrze swoich charakterystyk społecznych, narodowych, indywidualnych”³), mimo że poszukiwanie możliwości było na razie trudne i dramatyczne.

Było to skomplikowane w znacznej mierze przez czynniki zewnętrzne: na mapie Europy Zachodniej Bukowina, Bukowińska Huculia, gdzie przyszedł pisarz urodził się we wsi Storonec-Putyle (teraz osiedle typu miejskiego obwodu czerniowieckiego), i Galicja z rolą nie do pozazdroszczenia „Hinterlandu” (kresów) w pierwszej ćwierci XIX w. były ciemną plamą w porównaniu do szerszego i bardziej intensywnego życia sąsiednich narodów; według W. Hnatiuka, Ukraińcy przeszli pod panowanie Austrii nie jako naród czy jego część, tylko jako „masa etniczna”⁴. Mimo to rodzice Fedkowycza reprezentowali elitarne, widocznie nietożsame z narodowymi kręgi społeczeństwa galicyjsko-bukowiń-

³ Л. Скупейко, *Творча індивідуальність і літературний процес. До теми: Іван Франко як дослідник літератури*, „Радянське літературознавство” 1983, nr 7, s. 133.

⁴ В. Гнатюк, *Національне відродження австро-угорських українців (1772-1880)*, Відень 1916, с. 3.

skiego. Polska lub spolonizowana linia rodu ojca Wojciecha Hordyńskiego de Fedkowycza mogła sięgać XIV-XVI w., on sam pochodził z drobnej szlachty, był człowiekiem racjonalnym, o silnej woli, przez długi czas pracował jako mandator (zarządca majątków szlachty), a potem w czerniowieckim magistracie. Anna Hordyńska zaś należała do dawnego prawosławnego rodu księży; nie miała formalnej edukacji, mieszkała głównie w Storońcu-Putyłowie i była spokojnego uosobienia. Dbała o dom i rodzinę. Między ojcem a synem istniał konflikt na tle narodowościowym. Jednak wpływ matki łagodził niepotrzebne nastroje rodzinne. Fedkowycz skutecznie rozwijał własne uniwersalne zdolności pisarskie i tym samym doskonalił swoje życie indywidualne i duchowe.

Wszakże krajanie Fedkowycza, po jego śmierci 11 stycznia 1888 r., nie potrafili przygotować wydania zbiorowego jego dzieł, jak wcześniej postanowiono, jednakże nie odstąpili tego prawa Naukowemu Stowarzyszeniu im. Szewczenki we Lwowie, widocznie jednak przyczynili się do tego, że rękopisy pisarza, jego listy w znacznej części znalazły się w zbiorach różnych archiwów. Obecnie główna część dziedzictwa znajduje się w Oddziale Fondów (Zbiorów) Rękopiśmiennych i Tekstologii Instytutu Literatury im. Szewczenki Narodowej Akademii Nauk Ukrainy, w największej na Ukrainie kolekcji dokumentów archiwalnych pisarzy ukraińskich z XVII-XX w.; Fond nr 58 – Jurij Fedkowycz liczy sobie 482 jednostki archiwalne. Także dokumenty, które mają związek ze słynnym Bukowińczykiem, można znaleźć w fondach innych osób z tego oddziału, a także w fondach Oddziału Rękopisów Lwowskiej Narodowej Biblioteki Naukowej im. Wasyla Stefanyka Narodowej Akademii Nauk Ukrainy, w Centralnym Państwowym Archiwum Historycznym Ukrainy w m. Lwowie, częściowo także w Państwowym Archiwum Obwodu Czerniowieckiego. Wszystko to jest bezcenne – dziedzictwo materialne i duchowe, niecałe dotąd zbadane (wspomnijmy chociażby studia pisarza nad astrologią, inne niemieckojęzyczne dokumenty), dlatego też badaniami w tej dziedzinie można zajmować się jeszcze długo.

Przypuszczamy, że materiały do tematyki Fedkowycza mogą znajdować się także poza granicami Ukrainy: komunikacyjne i epistolarne związki pisarza, jego życiowe i twórcze drogi sięgały ówczesnej stolicy Austro-Węgier, Rumunii,

Niemiec, Polski, tj. sporej części Europy. Gruntowne badania nad Fedkowyczem były publikowane w Czechach (Karel Kadlec i zwłaszcza Mečislav Krhoun), w Kanadzie (Leonid Bilec’kyj, Dmytro Kozhij), USA (Oleksandr Sokołyszyn), tam też miałyby być jakieś rękopiśmienne materiały ww. autorów, a może nawet jeszcze obszerniejsze publikacje o pisarzu, obok już znanych.

Potwierdzeniem tego, że „archiwalna gorączka” pozwalająca odkryć nowe perspektywy już znanych rzeczy i, zgodnie z teorią innego francuskiego naukowca Pierre’a Nora, niemal każdego zmienić w historyka⁵, są otrzymane z Archiwum Diecezjalnego w Zielonej Górze zeskanowane wersje ważnych dokumentów. To fragmenty ksiąg metrykalnych, które były prowadzone w kościele katolickim św. św. Apostołów Piotra i Pawła w Wyżnicy w latach 1834 i 1836, a w roku 1945 zostały wywiezione przez miejscowych Polaków na Ziemię Lubuską. Owe wpisy dotyczą chrztu w tym kościele Osypa Dominika Hordyńskiego, znanego później jako Jurij Fedkowycz, oraz jego rodzzonego brata Pankracego Izydora Lubina, który po dwóch miesiącach zmarł. Niektóre informacje ze wskazanych metryk (chrzest, data, status rodziców oraz rodziców chrzestnych pierwородnego syna Wojciecha Hordyńskiego) Osyp Makowej zawarł w swej fundamentalnej pracy pt. „Życiorys Osypa Jurija Hordyńskiego-Fedkowycza” (Lwów, 1911). Pomiął jednak nazwisko osoby, która przyjmowała poród, rodziców chrzestnych brata pisarza; jeden z nich, jak się okazało, był urzędnikiem w Storońcu-Putyłowiu, wyznania prawosławnego, co obala mity o całkowitej polskości otoczenia, w którym przebywał ojciec–szlachcic Fedkowycza w tym okresie życia. Należy podkreślić fakt, że metryki zachowały się, ich stan fizyczny, zapis treściowy, właściwości językowe, które dotychczas były nieznane, teraz po raz pierwszy ujrzały światło dzienne.

Ciekawe, że chrzest przyszłego pisarza dnia 17 listopada, według przekazów, nie odbył się w Wyżnicy. Ojciec Iwan Lewyckij, paroch grekokatolicki w Storońcu-Putyłowiu w latach 1864-1875, pisał do Romana Zakłyńskiego 17 maja 1895 r., że usłyszał o chrzcie Fedkowycza: *Jak jechała położna i, może, ktoś jeszcze z chrztu z Wyżnicy przez Dychtyniec, gdzie był kapłan prawosław-*

⁵ П. Нора. *Проблематика мест памяти*, [w:] П. Нора, М. Озуф, Ж. де Пюимеж, М. Винок, *Франция – память*, Санкт-Петербург 1999, с. 30.

ny stary Kantemyr, który był powinowatym matki Fedkowycza, zatrzymał ich z dzieckiem, rozkazał im wejść do swego mieszkania i ochrzcił dziecko po raz drugi, i wpisał do swej metryki⁶. Odnalezienie tego dokumentu cerkiewnego także wiele wyjaśniłoby w tej historii.

Co się tyczy kościoła w Wyżnicy, w roku 1834 budynku drewnianego w tradycyjnym gotyckim stylu, został założony przez polskich osadników w roku 1812. W 1876 r. na jego miejscu powstał kamienny budynek kościoła, ufundowany przez miejscowego magnata Hryhorego Ajwasa, Ormianina z pochodzenia, bez pamięci zakochanego ślicznej Polce. Z samym Ajwasem, oraz kilkoma innymi bogatymi i wpływowymi magnatami, Fedkowycz od 1864 do początku 1870 r. był obrońcą 16 gromad dowhopolskiej okolicy w procesie serwitutowym i wygrał go. Ajwas po śmierci został pochowany przy kościele w Wyżnicy.

Trzeba zaznaczyć, że polskie archiwum na naszą prośbę o udostępnienie wersji elektronicznej ciekawych wpisów metrykalnych zareagowało bardzo przychylnie i operatywnie. Znając z własnego doświadczenia problemy związane z nadmierną biurokracją i wysokie koszty uzyskania materiałów w archiwach ukraińskich, ten przypadek okazał się raczej pozytywnym wyjątkiem, potwierdzeniem tego, że za granicą nastąpił postęp w sposobie gromadzenia, systematyzacji oraz udostępniania zasobów archiwalnych. Jest to ważne osiągnięcie nie tylko dla celów badawczych, ale także dla zabezpieczenia praw człowieka i jego swobód demokratycznych.

Co się tyczy związku z Polską, postać Fedkowycza okazała się naprawdę jednym z ogniw, które łączą dwa narody. Temat ten jest ciekawy i trudny; jest chyba jednym z najmniej podejmowanych w badaniach nad słynnym pisarzem, chociaż, powtórzmy, istniał wyraźny element polski w jego rodowodzie – polskojęzyczna literatura była nieodłączną częścią zasobu książkowego przyswojonego przez pisarza, ponadto w ciągu całego swego życia Fedkowycz utrzymywał żywe kontakty z polską społecznością. Oprócz tego zasłynął także jako folklorysta,

---

⁶ І. Левіцький, *Листи до Ром. Заклинського від 18 травня і 15 червня 1895 року*, [w:] Л. Ковалець (red.), *Юрій Федькович у спогадах сучасників*, Чернівці 2017, с. 171.

który opracował zbiór „Kolędnik narodu ruskiego”, zamieściwszy w nim w odrębnym rozdziale także „Kolędy pod polskie głosy”: „W żłobie leży”, „A wczora z wieczora”, „Paśli pasterze woły”, „Hej, w dzień narodzenia”, „Anioł pasterzom mówił”, „Nowy rok bieży”. Można to potraktować nie jako odkrycie autentycznego polskojęzycznego materiału, ile jako utrwalenie już znanego, może nawet z dzieciństwa, zajmującego wyjątkowe miejsce w jego autorskiej świadomości.

Jeszcze w latach 60. XIX w. polski czytelnik zapoznał się z Fedkowyczem dzięki przekładom oraz pracom krytycznoliterackim. Chodzi zwłaszcza o publikacje Paulina Świącickiego (pseud. Stachurski) w polsko-ukraińskim almanachu literackim „Sioło” (1866-1886), który ukazywał się we Lwowie, a także jego przekłady poezji Fedkowycza w gazecie „Nowiny”, krytycznoliteracki artykuł Erazma Świerczewskiego w warszawskim tygodniku ilustrowanym „Kłosy” (1873), artykuł Wołodymyra Masliaka „Z literatury ruskiej” w czasopiśmie „Przegląd Powszechny”. Najbardziej zaś warto wyróżnić studium polskiego pisarza Abgara Sołtana „Józef Jerzy Hordyński-Fedkowicz. Poeta rusiński na Bukowinie”, które zostało wydane w roku 1892 w postaci odrębnej książki w Krakowie. Wiemy także o znacznym zainteresowaniu prozą J. Fedkowycza ze strony Elizy Orzeszkowej i o tym, że pisarka zachęcała do przekładu twórczości Bukowińczyka na język polski swoją przyjaciółką Marię Siemaszko. W Instytucie Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk (Archiwum Elizy Orzeszkowej, sygn. 826) znajduje się jej przekład noweli Jurija Fedkowycza „Włoszka”, dotychczas niedostatecznie wprowadzonej do dyskursu naukowego⁷. Nie do końca zostały także zbadane przez polskich literaturoznawców i tłumaczy inne zagadnienia związane z twórczością Jurija Fedkowycza, także wpływ jego oryginalnej osobowości na twórców literatury polskiej (powiedzmy, na tych, którzy na przełomie XIX i XX w. przebywali na terenie galicyjskim i niewątpliwie znali twórczość Fedkowycza).

Cała ta ciekawa i wieloaspektowa tematyczna przestrzeń, która na razie została uzupełniona o odnalezione i opublikowane tutaj metryki, wzbogaca ogólny obraz kulturalnych i rodzinnych związków Jurija Fedkowycza z Polską oraz inne formy międzykulturowej i artystycznej komunikacji.

⁷ Za udostępnienie materiału autorzy składają serdeczne podziękowania pracownikom Instytutu.

Aneksy

Wpisy metrykalne o urodzinach i chrzcie J. Fedkowycza i jego brata

Putilla												
Dies		Nomen proles	Religio		Sexus		Thori		Parentes		Testes	
Nativitatis	Baptismi		Catholica	A catholica	Puer	Puella	Legitimi	Illegitimi	Patris nomen cognomen	Mater parente nata	Nomen et cognomen	Conditio
8 ^a Augusti 1834	17 ^a 9bris 1834	Josephus Dominicus binominis	/	/	/	/	/	Adalbertus v ^o [n] Fedkowicz Hordynski dispositor G[e]n[eros] i Michaelis Romaszkan in Putilla	Anna filia Michaelis Hanicki Decani r[eligionis]. G[reacis].n.u Ruso- Kimpolungisis et Parochi in Dechteniec Eudoxia Owad uxori eius	Vincentius Makowiecki Antonina Rzepecka Vincentius Rudkowski Thecla Przybyłowska	oeconomus in Putilla uxor oeconomi in Piotrów mandatorius in Putilla coelebs filia oeconomi quondam in Zabie	
3 ^a Aprilis 1836	27 Aprilis 1836	Pancratius Isidorus Lubinus trinominis Obs[tetrix] Helena Sorokan. Bapti[savit] Emeri[cas] Zboray	/	/	/	/	Adalbertus v ^o n Fedkowicz Hordynski mandatorius in Dolhopol.	Anna filia Michaelis Hanicki Decani r[eligionis]. G[reacis].n.u Rusokimpo- lungensis, et Eudoxia Owad uxori eius	R.I. Husiatynski Joanna Nepo. Rudkowska	administrator r[eligionis]. G[reacis].n.u in Putylla uxor mandatorii in Putylla		

Przekład

Putyla														
Dni		Numer domu	Imię dziecka	Wyznanie		Płeć	Legalność		Rodzice		Rodzice chrześni			
Urodziny	Chrzest			Katolickie	Niekatolickie		Chłopiec	Dziewczynka	Legalnie	Nielegalnie	Ojciec, imię i nazwisko	Matka, która urodziła	Imię i nazwisko	Status
8 sierpnia 1834	17 listopada 1834	348	Józef Dominik (2 imiona)	/	/	/	/			Adalbert von Fed'kowycz Hordyński, zarządca w Putyle urodzonego Mychajła Romaszkana	Anna, córka Mychajła Hanickiego, prawosławnego dziecka okręgu Rusko-Kimpolungskiego oraz parocha w Dychyńcu, Jewdoks'iji Owad, jego żony	Wincenty Makowiecki, Antonina Rzepiecka Wincenty Rudkowski, Tekla Przybyłowska	ekonom w Putyle, żona ekonom w Piotrowie mandator w Putyle, niezameżna córka byłego ekonom w Żabim	
3 kwietnia 1836	27 kwietnia 1836	348	Pankracy Izydor Lubin (3 imiona)	/	/	/	/			Adalbert von Fed'kowycz Hordyński, mandator w Dowhopolu	Anna, córka Mychajła Hanickiego, prawosławnego dziecka okręgu Rusko-Kimpolungskiego, oraz Jewdoks'iji Owad, jego żony	administrator w Putyle, prawosławny, żona mandatora w Putyle	administrator w Putyle, prawosławny, żona mandatora w Putyle	
			Połozna Olena Sorokan Ochrzczył Emeryk Zboraj											

Lidia Kovalets, Taras Kovalets (Czerniowce)

**The portrait of the Ukrainian writer Jurij Fed'kowycz
based on the discovered archival**

Abstract

The following article is devoted to Osyp Jurij Hordyński-Fed'kowycz (1834-1888), known as Jurij Fed'kowycz in Ukrainian literature, as well as social and cultural life. Birth books with records relating to the writer and his brother are in the Diocesan Archive in Zielona Góra, and for the first time they are published in this article. These records contain information on the baptism of the future writer in the church of St Peter and Paul the Apostles in Wyżnica, the history of the church itself, as well as other genetic and contact links of the author with Poland. Fed'kowycz also spoke Polish, was interested in Polish literature and folklore (which was interpreted by him in an original way) and maintained relations with certain activists of Polish culture. Articles about the Ukrainian writer appeared in Polish publications in Eastern Galicia and Poland itself; his poetic and prose works were also translated into Polish. In this way the Polish reader discovered the world of the Bukovina ethnic community and a quite original side of Ukrainian literature.

Translated by Aneta Kiper